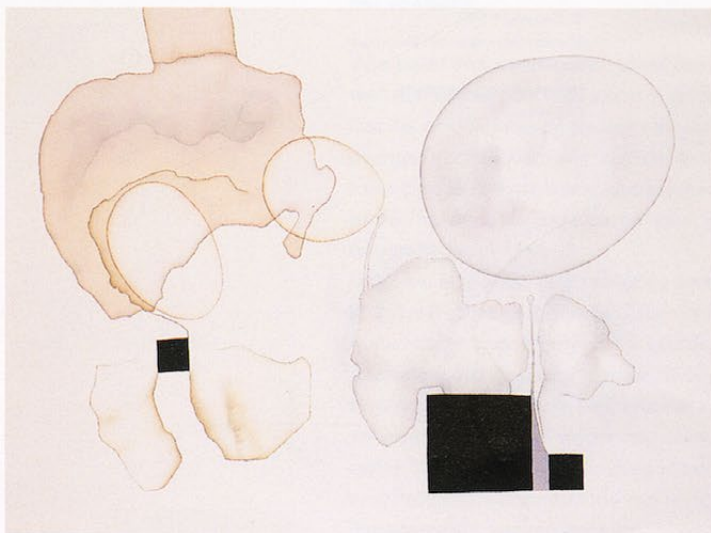
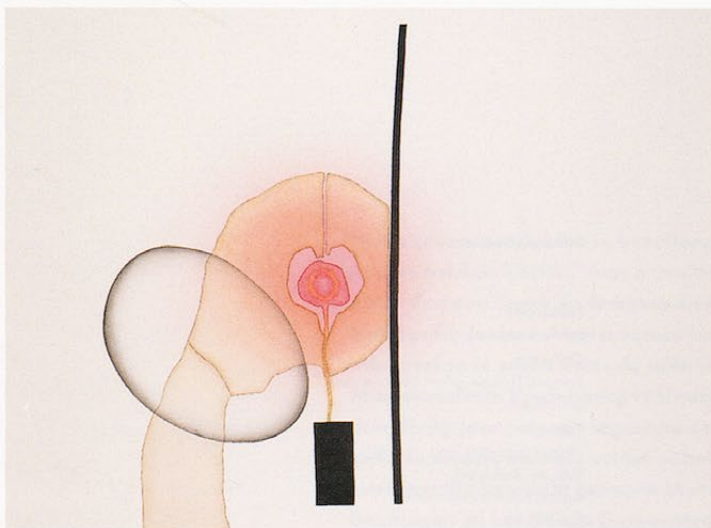

Joost van Roojen

Aquarellen

21 maart t/m 2 mei 1993

Samenstelling tentoonstelling

Wim Crowwel
Franz W. Kaiser
Manfred Sellink

Tekst publicatie

Jonieke van Es
Manfred Sellink

Fotografie

Tom Haartsen

Ontwerp

Reinoud Homan, Mart. Warmerdam,
Amsterdam

Layout

Dingenus van de Vrie

Zet- en drukwerk

Arps & zoon drukkerijen bv,
Rotterdam

© Copyright 1993

Museum Boymans-van Beuningen,
Rotterdam
Haags Gemeentemuseum,
Den Haag

Joost van Roojen

Aquarellen

Velen zullen, zonder het te beseffen, wel eens werk van Joost van Roojen hebben gezien. Voor prominente architecten als Aldo van Eijck, Van den Broek en Bakema en Herman Hertzberger vervaardigde deze Amsterdamse kunstenaar tal van monumentale werken in onder meer de aula van de TU Delft en het Muziekcentrum Vredenburg te Utrecht. Dat Van Roojen al meer dan dertig jaar aan een imposant oeuvre van aquarellen werkt is zelfs de meeste kenners echter onbekend. Met een gezamenlijk retrospectief overzicht brengen Museum Boymans-van Beuningen en het Haags Gemeentemuseum dat vrije werk voor het voetlicht.

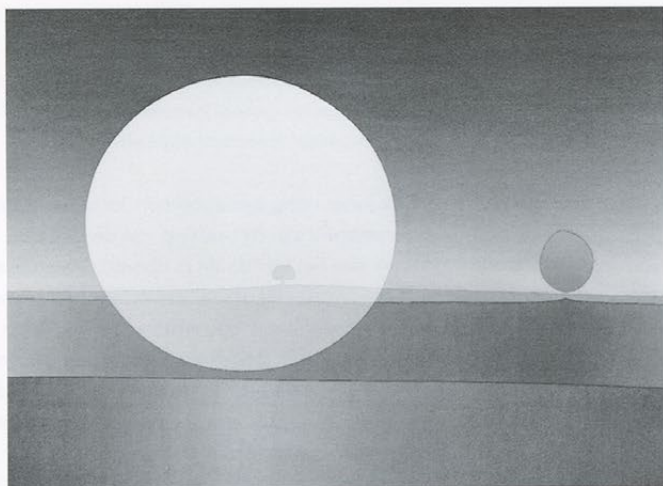
Wie denkt aan een aquarel, ofwel een waterverfschildering, denkt al snel aan een verstild landschap in gedempte, doorschijnende kleuren. Dat het ook anders kan bewijst het werk van Joost van Roojen - die zelf overigens consequent van 'schilderijen' spreekt. Wie eenmaal zijn forse bladen met abstracte, soms geheel geometrische voorstellingen gezien heeft, beseft pas hoeveel meer mogelijkheden de aquareltechniek biedt.

Sinds het einde van de jaren vijftig perfectioneert Joost van Roojen (1928) met grote gedrevenheid zijn beheersing van de aquarel. Aanvankelijk begonnen met het schilderen in olieverf - 'langzaam drogende, dikkige drab', raakte hij al snel gefascineerd door het transparante en heldere kleurenpalet van waterverf. De kleuren en vormen in de vroegste werken zijn sterk beïnvloed door een aantal reizen die de kunstenaar op jonge leeftijd maakte naar de Sahara. Het karakteristieke landschap, de zon en vooral het bijzondere, felle licht inspireren Van Roojen reeds lange tijd. Geabstraheerd tot een eenvoudige bol tegen een kale, horizontale achtergrond keert het

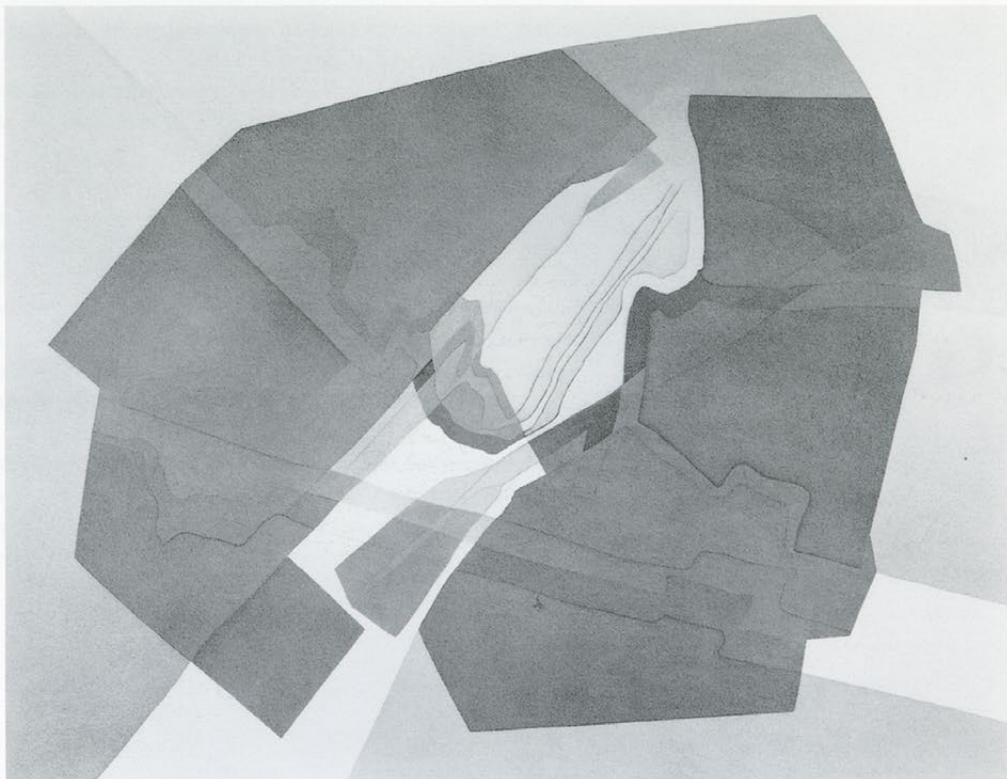
zonovergoten woestijnlandschap keer op keer terug in zijn werk. Een duidelijke chronologische opbouw is niet aanwezig in Van Roojens oeuvre, maar toch zijn er enkele kenmerkende verschillen tussen zijn werk uit de jaren zestig en zeventig en de meer recente aquarellen. Niet alleen worden de vroege bladen gedomineerd door de bolvorm, ook zijn ze veel schilderachtiger in techniek en compositie. De vellen papier zijn grotendeels gevuld met enkele kleurvlakken, die heel geleidelijk verlopen van lichte naar donkere tinten. Het wit van het papier is maar op enkele plaatsen uitgespaard en lijkt daar als een helder licht te branden. Duidelijke contouren of een zichtbare lijnvoering komen nauwelijks voor.

Pas vanaf het midden van de jaren tachtig - na een periode van bijna tien jaar waarin Van Roojen door allerlei omstandigheden vrijwel geen aquarellen maakte - begint de lijn een belangrijke rol te spelen, deels uit verlangen naar variatie op de bol en de horizon. Anders dan voorheen worden de beeldelementen nu tegen een wit vlak geplaatst. Geheel nieuw in zijn werk zijn een aantal figuratieve aanzetten: ogen - opgebouwd uit verschillende gekleurde cirkels binnenin de vertrouwde bol - worden zichtbaar evenals grillig getekende handjes.

Over de betekenis voor zijn werk van techniek en materiaal is Joost van Roojen ambivalent. Enerzijds bagatelliseert hij deze factoren, want, zegt hij: 'De techniek volgt vanzelf als je het echt wilt: het gaat om het resultaat'. Maar wie eenmaal zijn perfecte beheersing van de aquarel kent of heeft gezien hoe uiterst zorgvuldig, bijna fetisjistisch de

2
16-11-'66

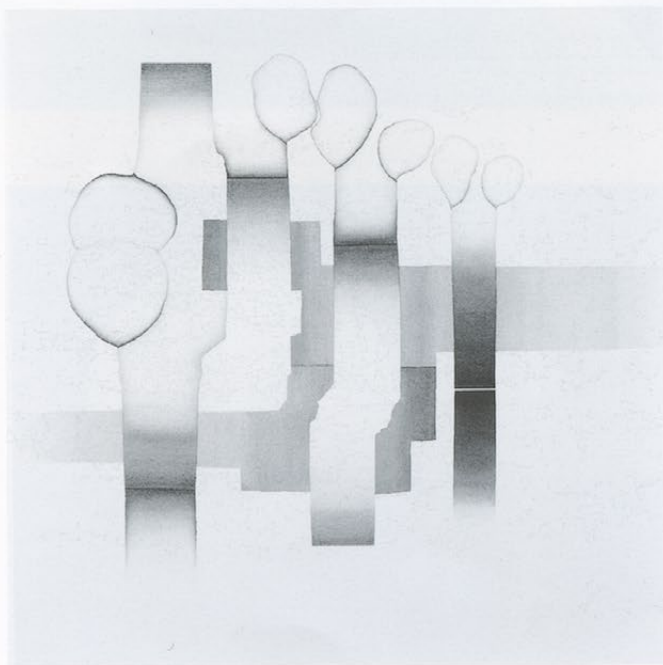

kunstenaar met zijn papier, verf, penselen en handgemaakte lijsten omgaat, begrijpt dat techniek en materiaalkeuze een bijna op zichzelf staande rol in zijn oeuvre zijn gaan spelen.

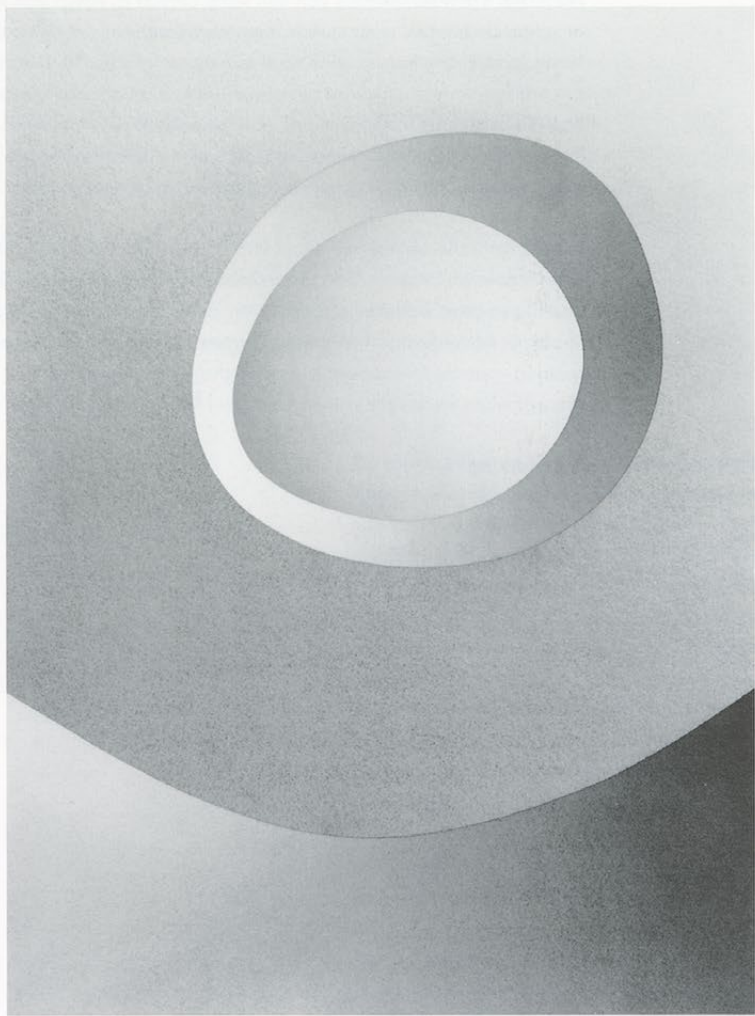
Zonder zijn minutieuze werkwijze en zijn aandacht voor alle details van de techniek zou Van Roojen niet in staat zijn geweest om zijn werk te maken tot wat het nu is.

Het is moeilijk om Van Roojens eigenzinnige vormtaal doeltreffend te typeren. Surrealistisch ogende werken met een grillige lijnvoering en felle kleuren contrasteren (schijnbaar) met de meest elementaire en geometrische bladen, geschilderd in sobere en geleidelijk verlopende tinten. Deze tegenstelling is het gevolg van een even dwangmatige als intuïtieve werkwijze. Met ijzeren volharding werkt de kunstenaar aan series van vele tientallen aquarellen, waarin elk werk een antwoord is op het vorige.

Meestal begint Van Roojen een reeks met een aantal willekeurige vormen, die naar zijn zeggen spontaan ontstaan. Elk volgend werk reageert op het vorige: de compositie wordt langzamerhand vereenvoudigd en de vormen worden vaak gereduceerd tot een minimale bolvorm, waarvan de kleuren lijken op te lossen in het papier.

4
24 juli 1992

Als in zijn ogen de essentie van een vorm bereikt is, voegt Van Roojen in volgende bladen weer steeds meer elementen toe - in 'spraak en tegenspraak' continu op zoek naar een nieuw evenwicht. Daarbij is hij erg kritisch ten opzichte van zijn eigen werk. Veel aquarellen heeft hij, hoe moeizaam en lang hij er ook aan gewerkt heeft, vernietigd. Veel 'mag niet' in zijn ogen: 'te mooiig mag niet' en 'kleurtjes mogen echt niet'. Hiermee doelt hij op een al te gestileerd, esthetisch effect.

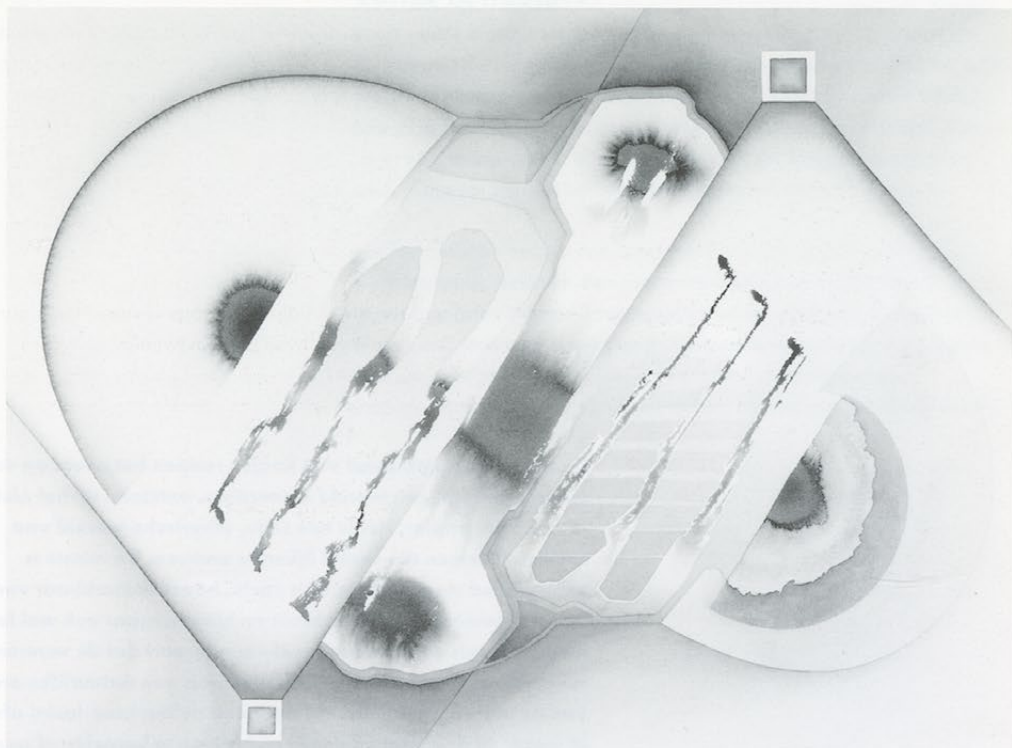
Het hermetische oeuvre van Joost van Roojen laat zich uiteindelijk op twee manieren bekijken. Een representatieve keuze van de vaak zeer ingetogen geschilderde hoogtepunten uit de afgelopen dertig jaar is te zien in Rotterdam. In het Haags Gemeentemuseum zijn juist enkele reeksen volledig tentoongesteld, waardoor de intrigerende, stapsgewijze werkwijze van een markant kunstenaar zichtbaar wordt.

Manfred Sellink

Werken in series

De aquarellen van Joost van Roojen roepen het beeld op van een amorfe wereld, een wereld in wording, ontstaan uit het niets - het wit van het papier. Het is een stille, etherische wereld van roerloze vormen die veelal lijken te zweven. De ruimte is onbegrensd en eindeloos. Een zacht, haast onmerkbaar verloop van de kleuren - teer roze, bruin en blauw, maar ook wel fellere kleuren, zoals een stralend geel - suggereert dat de vormen ruimtelijk zijn. In de meeste aquarellen is een natuurlijke ordening van de wereld (bijvoorbeeld door een deling land-lucht) afwezig of wordt zij doorbroken door een horizon te kantelen of twee horizonnen haaks op elkaar te plaatsen. De vormen verwijzen naar bekende zaken, maar toch ook weer niet; al associërend worden bolvormen tot ogen, zonnen, ballonnen of wezens met menselijke of dierlijke trekken. De associaties zijn echter 'open' en kunnen vaak meer kanten op gaan.

Van Roojen werkt vanuit het lege vel papier, zonder te weten wat er komen gaat. Al schilderend groeit het beeld als vanzelf. Paradoxaal is, dat deze beelden ontstaan in een techniek, de aquarel, die uiterste nauwkeurigheid en bovendien planning vergt: eenmaal opgebrachte verf is niet zomaar meer weg te halen en het wit wordt niet opgebracht, maar moet worden uitgespaard. Daar komt bij, dat in Van Roojens werkwijze het vrije, het vloeiende van de aquareltechniek aan banden is gelegd: zijn beelden kenmerken zich door strak begrensde vormen en uiterst geleidelijke en beheerste kleurovergangen. Juist in de meest vrij en spontaan ogende delen in zijn aquarellen (zie de serie jan. '86, afb. 6) werd de verf met de grootste precisie opgebracht om het gewenste vlekken- en vegeneffect te bereiken zonder alle kleuren te laten vervloeien. Niet alleen Van Roojens grote beheersing van de

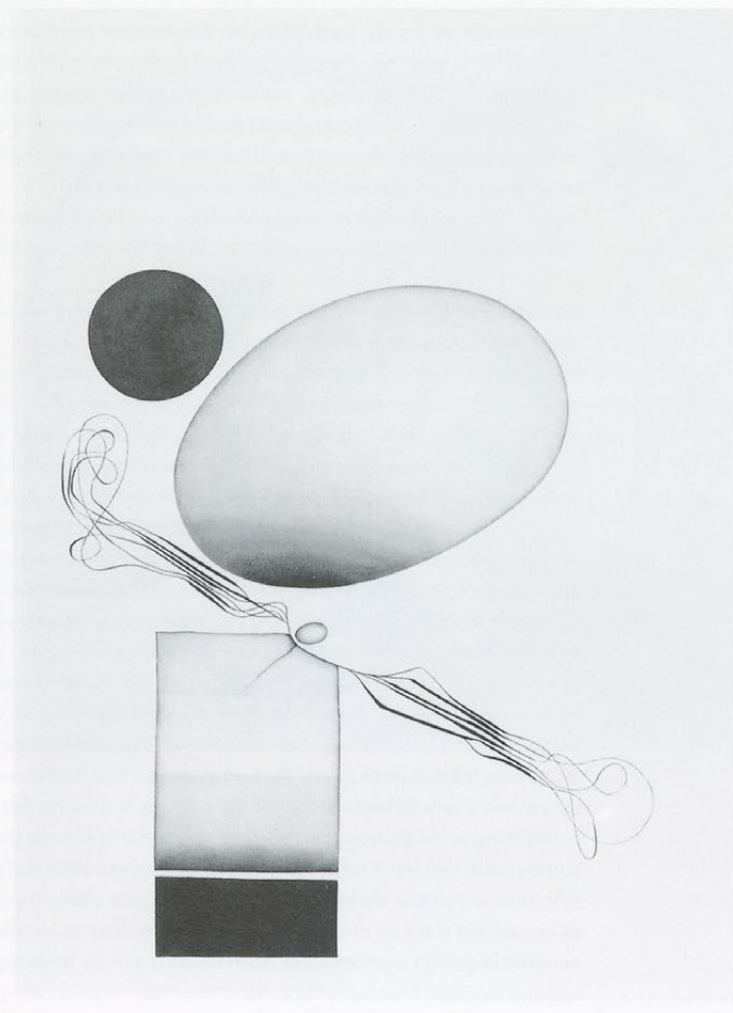

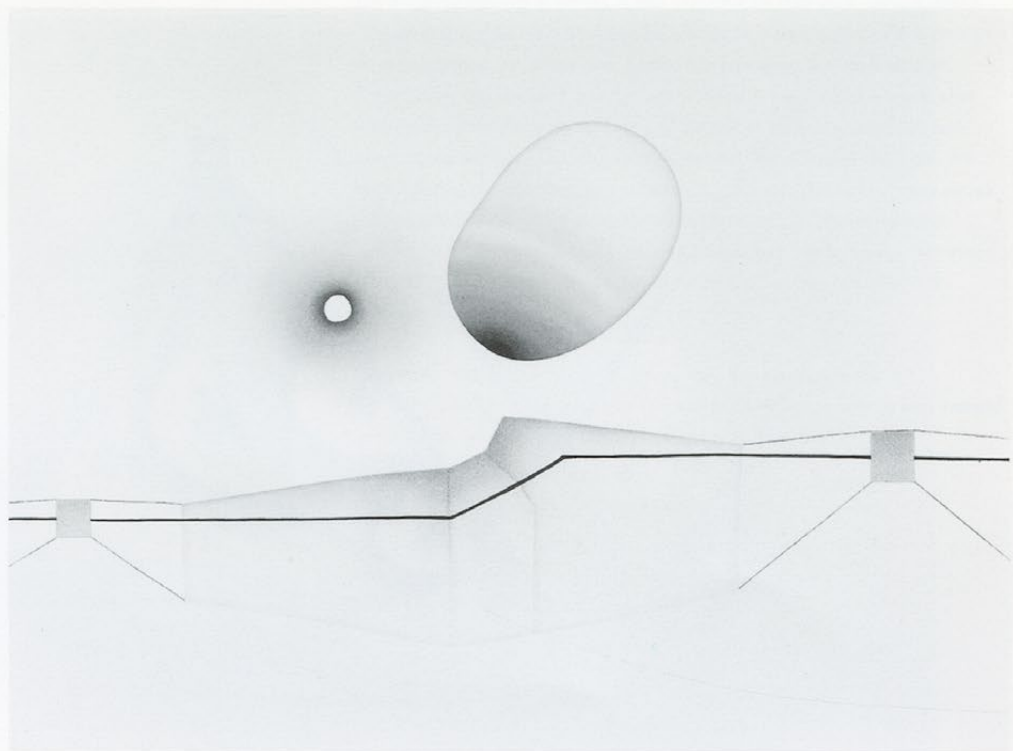
6
begin 1986

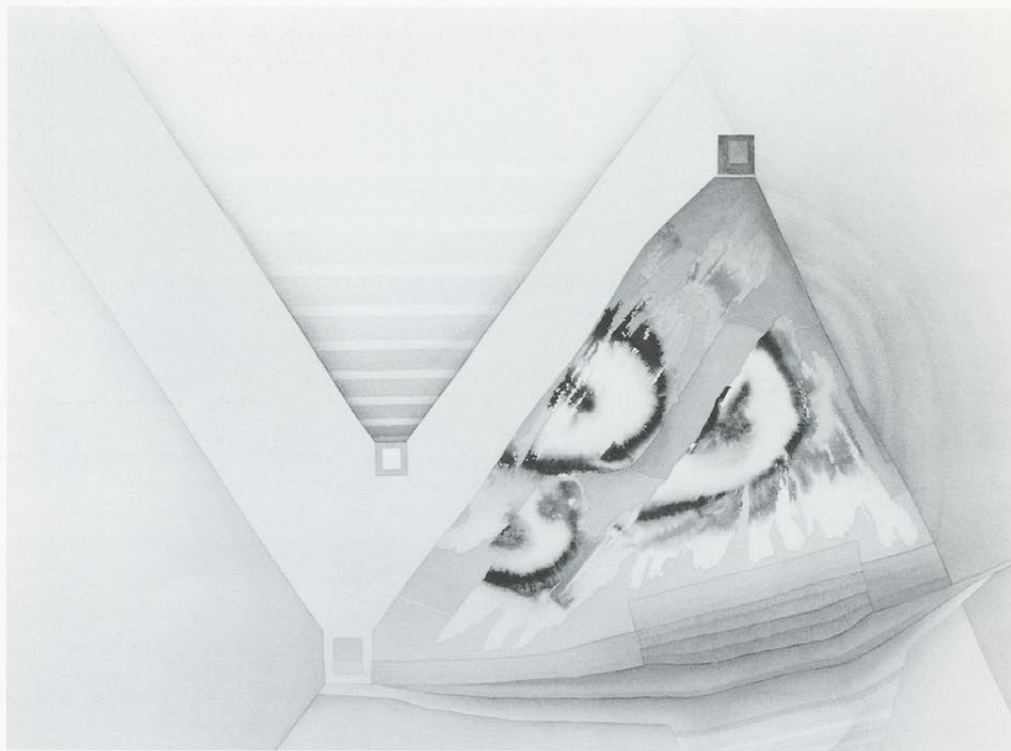
techniek, maar ook de wens deze verder uit te bouwen is terug te vinden in zijn series, die vaak mede zijn ontstaan uit een fascinatie met een technisch gegeven. Zo is de 'golfslag' in de serie met horizonnen (sept. '89-febr. '90) het gevolg van het éven optillen van het penseel, waardoor de verf het papier slechts gedeeltelijk raakt en er strookjes wit open blijven; Van Rooijen noemt het zelf 'vliegend wit.' En het in het recente werk sterk aanwezige grafische zwart is met de aquareltechniek moeilijk te verenigen, maar voor Van Rooijen daarom des te boeiender (zie bijvoorbeeld nov. '91-mrt '92 afb. 7 en 8).

De series van Joost van Rooijen die het Haags Gemeentemuseum toont, variëren in omvang van twee tot zo'n twintig werken en kenmerken zich door bepaalde terugkerende elementen, waarmee zo'n serie zich onderscheidt van er aan voorafgaande of er op volgende series. In de 'n.d.'-serie, uit 1985, is dat bijvoorbeeld een bolvorm die aan een oog refereert. De eerste aquarellen uit deze reeks tonen gezichten met donker omlinnde ogen. In de hierop volgende werken treedt een reductie op waarbij gezichten en ooglijnen niet langer worden aangegeven en er uiteindelijk slechts een enkel, kaal oog overblijft. De meest rudimentaire beelden in de serie tonen een zwevende oogbol - met aanduiding van iris en pupil - in een verder lege (witte) omgeving (afb. 10). Na een dergelijk nulpunt gaat Van Rooijen weer elementen toevoegen, waardoor het beeld opnieuw vol raakt en gecompliceerd wordt. Dit heen-en-weer gaan tussen volte en leegte, van uiterst complexe naar zeer eenvoudige beelden en andersom, is kenmerkend voor de werkwijze van Van Rooijen en strekt zich over de verschillende series uit. Zo vindt de 'n.d.'-serie een voortzetting in de daaropvolgende reeks, waarin hij nieuwe vorm introduceert: een soort piramide met aan de top een klein kader (jan. '86). Toch is ook hier de bol, het oog, als belangrijk element aanwezig, zij het dat het door de piramides 'gebroken' wordt en bovendien vervloeit in grillige patronen, die doen denken aan de tekening van een pauwestaart (met ogen) (afb. 9).

Binnen Van Rooijens werk vormen de series dan ook niet zozeer afgeronde en gesloten entiteiten, alswel groepen die zich onderscheiden binnen het hele oeuvre van aquarellen. Net zomin als de afzonderlijke werken staan de series op zichzelf: zij komen voort uit en zetten zichzelf op hun beurt voort in andere werken en series. Van Rooijen zelf ziet zijn werk in eerste instantie als een eenheid, als één grote serie, door hem aangeduid als 'het verhaal'. Zijn woordkeus volgend, gaat het dan echter om een oneindig, niet rechtlijnig verhaal met variaties op thema's, met repetities, nuanceringen, uitweidingen, sprongen vooruit of juist stappen terug, enzovoorts. In het verhaal heeft elk werk zijn plaats en hangt alles samen.

De onderverdeling in series is een constructie achteraf: terugkijkend blijken bepaalde werken meer bij elkaar te horen dan andere en zijn er scheidingen, of, misschien beter, markeringen aan te brengen. Deze ordening behelst ook het uitsluiten van bepaalde werken van een serie, door ze te vernietigen of ze niet in te lijsten, maar in een doos op te bergen. Dat er hiaten zijn, komt tot uiting in de titels, die sprongen in de nummering vertonen. In de loop der tijd kunnen series inkrimpen of zich uitbreiden. Voor Van Roojen zijn de series nooit helemaal af: zelfs na jaren kan het zijn dat een werk ineens niet meer voldoet, niet past binnen de serie; het wordt er dan uitgelicht of bijgewerkt.

De series maken het denkproces van de kunstenaar in de tijd aanschouwelijk. Méér nog dan de enkele werken tonen zij een wereld in wording, een wereld, die zich al groeiend vormt.

Jonieke van Es

10
1985 n.d. 9

